

Sipka Tamás

Krúdy, a biedermeierbe csomagolt bomba

Mindenütt voltam, bálban és temetésen, erdőben és vízparton, bűnben és erényben.

Borzongva hallgattam barátom, tanítóm, Brády Zoltán beszélyét a Kéhli vendéglő előtt botorkálva. „Képzeld el, Krúdyt már nem szolgálták ki! Nem volt már több hitele. Egy asztalt tettek a két ajtó közé, s ott ült tüntetőleg óraszám az üres asztalnál...hátha valaki megszánja, és fizet neki egy fröccsöt. Volt, aki fizetett, mert híres írónak tartották.” Barátom is egy kőhajításra lakott a Kéhlitől. Csak öt még kiszolgálták. Bár villanyát, az akkor még fiatal újságírónak, neki is kikapcsolták kis időre a Kiscelli utcában.

A rémtörténetnek, úgy is, mint irodalmi adalék felidézésének, jó negyvenvalahány éve már. S akkor még a Kéhlinek sem volt nimbusza, mint ahogyan Krúdy Gyula sem volt divatban. Nem is tanították középiskolában. Most meg születése 135-ik, halála 80-ik évfordulóján Emlékév rendeztetett.

Hajózni szükséges, élni nem muszáj

Idézte a navigare necesse est, vivere

non est necesse, Krúdy szerette ókori szállóigét Bús Balázs, Óbuda polgármestere a Szindbád szobor avatásán. A Fő téren a Városháza és a Postakocsi étterem közötti terített bronz asztalnál még le is lehet ülni egy képzeletbeli fröccsre a bronz Szindbád-Krúdy mellé. (Krúdy fröccs: kilenc deci rizling, deci szóda.)

Az október 21-i születésnap szoboravatás lényegében Krúdy-év zárakordja volt. Az önkormányzati indíttatású emlékévre még Krúdy-negyed is nyílt. Óbuda belvárosában az Óbudai Társaskör, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, a Kéhli Vendéglő, valamint a Mókus Sörkert és Étterem szövetkezett a kulturális és gasztronómiai programokra.

Sajátságos, de a Zichy kastélyban lakozó Petőfi Irodalmi Múzeum részleg meglehetősen kuka volt a sodorban...

Való, hogy Gyuszi bácsi élete csak utolsó három évét élte Óbudán. De micsoda három év! Irodalomtörténészek és statisztikusok – vegyesen – csámcsoghatnak rajta. (Utóbbiak, hogy hányféle szóval rötta tele tollal a papírlapokat éjszakánként, utálva az írógépet.)

Persze, hogy megjelentek már kötelező, és tiszteletreméltó törekvések, hogy ismerjük meg Krúdyt. Talán inkább a vágyakról szóló kivételések voltak.

Török Tamás rádiórendező nagylemeze, a Krúdy-fantázia éppúgy jól játszik a Fantáziával, mint Huszárik Zoltán Szindbád mozifilmje a rusztikus szeceszíóval.

Hogy szuggesztív médiumnak mindketten Latinovits Zoltánt választották, 'hát istenkém! Telitalálat. Halálát is láttatva annak, ki kóbor szekéren, ismerősen járó lóval kereng szeretőtől szeretőig, hogy egy se temesse. A Hajós életében nem akart, holtában pedig már nem tudott kikötni. Nem csoda, mint Szindbád is mondja: „nem szerettem senkit, csak a saját hiúságomat.”

De közben Bús Balázs, az egyik legjobb budai polgármester – látszik, hogy ferenceseknél maturált, Esztergomban teológiára is járt – folytatja emlékezését:

„Abból a Magyarországból jött, amelyet nem láthatunk többé viszont, amely Magyarországon éppen olyan életkérdés volt az irodalom ügye, mint akár a mindennapi kenyér. Azaz fontosabb volt az irodalom a kenyérnél is, mert kenyér, jóllakásig jutott mindenkinek: az irodalom a hétköznapok csemegéje volt, amelyet sűrűn kellett fogyasztani, hogy az ember harmóniában maradjon a hangulataival.”

Hozzá is fűzi, ezt Krúdy bár a nagy baráthoz, Bródyhoz írta, de magának és magáról szól.

Valóban erős barátság kötötte Bródyhoz. Ki „magyar Zolaként” is hatással volt rá. Bródy Sándor vagy a Nap lovagja címen meg is írta életrajzát. Erről 1927-ben egy interjúban így beszélt:

„Nem volna teljes, ha csak így mondanám: Bródy Sándor életrajzát a magam örömeire írom; hanem így kell mondanom: a magam biztatására is. Mert engem manapság éppen az a Bródy vonz, akit ötvenéves korában legjobb korúnak láttam és a legünnepeltebb írónak ismertem (....) Még ma sem ismerik

Bródy Sándor alakját, pedig már nem ismerhetik. Századvégi gavallér volt, aki tulajdonképpen sohasem tudott korában elhelyezkedni. Rettentően és meglepően intelligens volt, bár műveletlennek szerette magát feltüntetni.

Bohémes, cigányos, nyugtalan életet élt, ezt öutána nem csinálta többet senki végig, mert az emberek elsavanyodtak ahhoz, hogy írók bohém életet élhessenek.

Határozottan új színeket és meglátásokat hozott, mind az elbeszéléseiben, regényeiben és színdarabjaiban, mind eredeti életmódjában. Életmódja igen tehetséges volt, bár mindig szerencsétlen embernek tartotta magát sorsában, szerelmeiben s egy alkalommal (ahogy ismeretes) egy Bécs melletti fürdőhelyen romantikusan szíven lötte magát.

Én a Bródy Sándor-életrajzon csak olyan napokon dolgozom, amikor kedvem van a munkához."

Észrevették, ugye, mennyire örül a hasonló a hasonlóknak...

A Mélypince és más mélymagasságok

Krúdy kedvenc helye, legalábbis előbb fedezte fel, nem is annyira a Kéhli volt, mint inkább a tabáni Mélypince. A híres hely története a Görög és a Fehér Sas utca sarkán még a török időkre nyúlik vissza. Utalások szerint 1549-ben még örömtanyaként fungált: a mélypince kéjpince volt. Az első hiteles feljegyzések viszont 1780-tól a görög származású Nesztorovics Péter kocsmájaként említik, hajósok és halászok törzshelyeként. Az irodalmi tanya emlékei már a XIX. századra nyúlnak, mikor Virág Benedek és Vahot Imre poharaztak itt rendszeresen, majd Ady koccintgatót az ódon falak közt Szűts Dezsővel, az akkor még újságíróskodó nagyváradi főjegyzővel. A legendás, egyben utolsó kocsmáros bérlő, kit tollforgatók, művészek tömege emelt a Pantheonba, 1918-tól Krausz Lipót, közismert nevén Krausz Poldi volt.

Ő még állítja, hogy a háromszintes pince alsó traktusából alagút vezetett a Várba, a második pince befalazott kazamata. Poldi a bort a harmadik szinten tárolta. Falujából, Zsámbékról származót. Pincér nem volt, feleségével, Linával vitték a boltot. A jófajta zsámbéki borok mellett híresek voltak malomkeréknyi bécsi szeleteikről.

Majdani két leghűségesebb törzsvendége felbukkanására Poldi bácsi így emlékezett:

„Volt egy festőm, akinek vég nélkül írtam fel a fröccsöket, kolbászokat, szalonnákat, kenyereket, s azzal szédített, ismervé titkos szerelmemet, hogy egyszer majd elhozza az én kis kocsmámba Bródy Sándort és Krúdy Gyulát... Egy téli este történt. Vacak idő volt, locspocs, zárni készültem, s már le is vetkeztem. Ekkor zörgött a festő két ismeretlen úrral. Mint később kiderült, a piktort végre mégis beváltotta az ígértét... Odatettem eléjük a bort, vizet és poharakat... Krúdy Gyula rámnézett, és azt mondja:

– Nem lehet rossz vendéglős, mert télen hosszú alsónadrágot visel madzaggal.”

Sajátos teszt, sajátos elismerés. Mindenesre a Mélypince törzshely lett. Gyuszi bácsi amúgyis kultiválta a Tabán kocsmáit.

A Mélypincének amúgy volt már családai vonatkozása. Poldit 1919-ben kipécézték maguknak a különítményesek. Ekkor jött védangyal tisztében Krúdy Péter, Gyula bá' öccse, ki akkoriban testőrtiszt volt, s megvédte Krauszékat a fehérek túlkapásaitól. Ugyan maga a bátyó is védelemre szorult – igaz, nem fizikai értelemben –, hiszen meglehetősen ostrom alatt állt az Őszirózsás forradalom és a kommun alatti viselkedése miatt.

Krúdy 1918-19 közötti cikkei a forradalom mellett íródtak. 1919 februárjától együtt szerkeszti a Néplapot Móricz Zsigmonddal. Ott volt, amikor Károlyi Mihály Kál-Kápolnán felosztja birtokát, s ennek hatására könyvet ír. (A kápolnai földosztás. Károlyi Könyvtár IV. Szerk. Apor Dezső. Kultúra Könyvkiadó és nyomda r. t. Budapest, 1919.)

A Néplap megbízásából vizsgálódásokat folytat vidéken, majd megírja a Fehérvári könyvet. (Fehérvári Könyv. Termelőszövetkezet Fejér megyében. A Közoktatásügyi Népbiztosság kiadása. Budapest, 1919.)

Írásai feltűnést keltenek, s Károlyi Mihály többször is elhívja magához. Ott van a miniszterelnöki palotában a pesti szerkesztők tiszteletére rendezett estélyen is, s tagja lett az 1918. december 1-én alakult Vörösmarty Akadémiának.

Ez volt nagyjából Krúdy búnlajstroma.

Az akkor államtitkár Pekár Gyula és Császár Elemér irodalomtörténész, a pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanára, az Akadémia (akkor még csak) levelező tagja, hadjáratot indítanak Krúdy ellen, hazaáruló, megbízhatatlan elemként aposztrofálják. Indexre is akarják tenni. A csatazaj Bécsig is elhallatszik. Az emigrációban élő Hatvány Lajos a

Bécsi Magyar Újságban Írónyomor című vezércikkben áll ki mind Krúdy, mind Ignotus mellett. 1922-öt írunk. Akkor is, mikor Krúdy újabb támadást kap Pekártól a közpénzen megjelenő Magyar Műzsában. Levelet ír Herczeg Ferencnek, hogy ezek után kilép a Petőfi Társaságból. „Éppen ideje, mit is keres ott egy író” – fűzi hozzá.

És vigasztalja magát a Mélypince magasságaiban, hol Poldi lánya, a húszéves zsidó szépség mindig megállt asztalánál gitárjával, s halkán, szordínósan régi avasi nótákat pengetett.

S ha Gyuszi bácsi mélyen a pohár fenekére nézett – „ott vannak mind a régi barátságok, szerelmek a pohár alján, sikoltoznak, de én nem kegyelmezek nekik, kiiszom őket!” –, meghálhatott az épület végében, hol Poldiék kis lakása és a vendégszoba volt. Volt, hogy ketten osztoztak néha egy ágyon. Krúdy és Ábrányi Emil, a költő, műfordító, publicista reggel mutatkoztak be egymásnak, miután a húzós éjszaka fáradalmait társbérletben heverték ki.

A Mélypincének volt cigányzenésze is, a köpcös Jócó, ki fiatalkorában London fényes éttermi közönségét is elvarázsolta. Magában húzta, nagy mélybű életérzéssel.

A művészetekért, az irodalomért és művelőiért rajongó Krausz Poldi 1931-ben csapott a fejére, s vendégkönyvében megpróbálta reprodukálni vendégei bejegyzéseit. Így már mindenki odaírt bele, ahol éppen hely volt.

Bródy Sándor, Krúdy Gyula, Márai Sándor, Várkonyi Titusz, Szerb Antal...

"A derék Krausz Poldi / olyan magyar mint Toldi." – jegyezte Szép Ernő, vagy "Rám mindig számíthat, mint igaz, / jó barátjára, a legmélyebb pince / hangoktól a legmagasabb / női szopránig." – így Székely Mihály.

Krúdy a következőt írta:

"Bizonyítvány, Ezennel bizonyítom, Krausz Poldi Mélypincéhez címzett vendéglőjében életem szép napjait és éjszakáit töltöttem." Ugyanaznap, 1931. május 21-én, szóról szóra ezzel a szöveggel egy képeslapot is dedikált a kocsmárosnak.

A sors különös fintora, hogy a Tabán régi házait, így a Mélypincét a városrészt és Döbrentei tér rendezése címén Krúdy halála évében bontották le.

A „Kegyhely”, hol bolondját járja a tánc

Krausz Poldi még próbálkozott új kocsmával az Izabella téren, a Magyar

Színház mellett. De az már nem volt az igazi. Az történelmi vendégkönyvet a német megszállás után, attól tartva, hogy deportálják őket, még felvitte Máraihoz, őrizné meg. Márai saját bizonytalan helyzete miatt nem vállalta. Krauszék végül is átvészelték a vészkor-szakot. Lina asszony 1945-ben, Poldi Papa 1956-ban, 86 évesen távozott az élők sorából. Unokája halála előtt meglátogatta, s Poldi Papának egy üveg bor volt az utolsó kívánsága. Akárcsak Krúdynam, mikor ő látogatta meg a már nagybeteg író. A híres vendégkönyv a háború után megjárta Amerikát is, ám a külföldre szakadt rokonság úgy döntött, érdemesebb helye van annak idehaza, s legjobb tudomásunk szerint jelenleg is a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdona.

Kik furcsa mód nem csatlakoztak a kerületi Krúdy-émlékv rendezvényeihez. Bár nyáron a Zichy kastély udvarán vetítették az Őszi versenyek és Szindbád filmeket. De hát az más felségterület. A Kobuci kert. (Még ebben is inycenc, hiszen a Kobuci a kolbászos buci rövidítése...)

A Petőfi Irodalmi Múzeum legutóbbi kiadványa Márai Sándor Szindbád hazamegy című cd-re adoptált műve. Márai saját megszólítása szerint csak Krúdy Gyulának nevezi egykori barátját. Az írás ajánlása is így szól: Krúdy Gyula emlékének, Kéhliéknek, a kis Bródynak, a vörösbajszú főpincérnek, az íróknak, s mind a nőknek, szokéknak, hajósoknak és úriembereknek, akik ismerték őt, szerették, és gyászolják a világot, mely utánahalt.

A Kéhli vendéglő igazából akkor került első helyre, mikor Krúdy a Templom utca 15-be költözött. Akkor már gyülekeztek feje fölött a viharfelhők. Hiszen felhalmozódó adósságai miatt kellett feladnia Margitszigeti lakását, hol Arany János tölgyei alatt talált menedéket. Még hozzá szép negyvenedik születésnap ajándékkal. Volt szeretőjének lánya, a 21 évvel fiatalabb Zsuzsika 1918. október 21-én kiszökött hozzá, hogy felköszöntse, s egyúttal ott is maradt... S új család ide vagy oda, megint többet volt távol, mint otthon. Folytatta régi kicsapongó, korhely életét.

A meglehetősen kényelmetlen kétszobás Templom utcai lakást, mint második otthon, aztán egyre inkább felváltotta a Kéhli.

„Ahol lassítani szoktak a leggyorsabb fiáker, állott egy kocsmá, mint egy piros virág. Itt volt a leghangosabb a dal, itt előzködtek a verklisek és itt járta boldogját a tánc.” – jellemezte Gyuszi bácsi.

A német származású Kéhli família a XIX. század első negyedében települt Óbudára. Borászattal foglalkoztak, az étterem is eredetileg borospincének épült 1828-ban. Csakhogy a szőlőt elpusztította a filoxéra. A család így „profilváltásra” szorult... Borkimérés borkorcsolyákkal. Megjelent a kultikus bálvány, a szódásüveg is. A fröccs, mint teljesen hazai találmány, elindult hódító útjára. Megjelent a ser is, s a zónapörköltes konyha egyre igényesebb lett Kéhli mama dúsgazdag, varázsos fantáziája nyomán.

Úgyhogy, miután a társasági élet is beindult – megjelent a régi barát, Márai, Tersánszky, Babay József, Berda József –, Gyuszi bácsi már szimbiozisban élt a vendéglővel. Nemes egyszerűséggel csak Kegyhelynek nevezte.

Már megkomponálódott saját recept alapján személyreszabott kedvence, a Szindbád margitszigeti étke. Az étlapon ma is az egykori leírással és ajánlással szerepel:

„Krúdy úr bolyongó lelkületű, ábrándos figurája és hőse e nevezetes éték elfogyasztásával merített bátorságot, ha szelet csapni készült a vidéki kisvárosok polgárasszonyai körül. Csibemájjal megtöltött, és császárszalonnába göngyölt sertésfilét készítettek neki – kedves vendéglőjének konyháján. Találáskor tejszínes-paprikás gombamártással öntözve, rántott vereshagyma-karikákkal díszítették, és zöldmetélttel körítették meg. Ezek után már olyan ékesen tudott udvarolni Szindbád, hogy alig-alig akadt, aki ellenállt ostromainak.”

S Gyuszi bácsi – fityfenét bácsi, hiszen összesen 54 év és négy hónap adatott neki, de kisugárzása megkövetelte – ostromolt is.

És dolgozott hallatlan erőbírással.

Rengeteg munkája közben mulat, kártyázik, iszik, lóversenyezik és párbajozik, mint egy regényhős. Híres párbaját még Szép Ernő is megénekelte. Már óbudai korszakában vívott kardpárbajt egy katonatiszttal, akit ügyes vágással örökre meg is nyomorított. (A százados ugyanis lebüdösödött a kisdolgát éjszaka békésen az utcán végző kaptos író.)

Regényeit valóban átélte, alakjait élőkről formázta.

Kortársai szerint „Gyula bácsi mindent tudott”. Honnét volt hát ez a hatalmas tárgy-anyag és adatismerete? Legfőbb forrásai: olvasmányai, kutatásai, megfigyelései, levelezése és ismerőseinek elbeszélései. Ismeretségi köre szétágazó: írók, festők, pincérek, szokék,

trafikosok, borbélyok és a többiek mondják el neki naponta a híreket. Jó barátságot tartott egy időben a Szvetenai utcai hullamosókkal is, akik elmesélik neki, milyen nevezetesebb halálesetek történtek a városban.

Újságírói működése 1916-tól vált mind jelentősebbé. Cikkeinek, tárcáinak száma egyelőre felmérhetetlen. Gyuszi bácsi nem az élet realitásaitól elvonatkoztatott, csak lírát és romantikát jelentő alkotó. Szinte mindenre reagált, a biatorbágyi vonatszerencsétlenségtől a jelentősebb színházi eseményekig. Legszívűből jövőbb témája azonban a magyar irodalom, a magyar író ügye, baja, sorsa.

Az író pályája már a 1910-es években, A vörös postakocsi és a Szindbád novellák megjelenése idején kezd felfelé ívelni. Ettől az időtől megbecsült, divatos, országos hírű író, kinek neve legkedvesebb hősévé, Szindbáddal fonódott össze. Egymás után jelennek meg kötetei. Élete szakadatlan, szorgalmas munkában telik. Így lehetséges, hogy 54 és fél éves korára többet írt, mint Jókai, vagy Móricz. Novelláit, elbeszéléseit 4000-re becsülik, s 45 regényt írt. Számos kiadatlan, ismeretlen kézírata akadt halála után is, köztük olyanok, mint a Tiszaeszlári Solymosi Eszter és A Kossuth fiúk történelmi írásai.

Amikor A tegnapok ködlovagjai című kötete megjelent, az egyik kritika megállapítja hogy Krúdy a jövőnek írt a múltrol, s nincs még egy magyar író Jókain kívül, ki olyan lelkiismeretesen jegyezte föl népének, hazájának szokásait, ételeit, tájait, aki olyan sokat tud a magyar vidékek életéről, házáiról, divatjáról, nyelvszokásairól, mint Krúdy.

Köd - Szindbád utolsó útja

„Nekem soha nem volt otthonom” – mondta Gyuszi bácsi, és ezt állítja címében a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kamarakiállítására is. Az óbudai Korona téri (korábban Templom utcai) épület két szobáskában őrzi és eleveníti föl: hol mindenhol lakott az író, mióta a XIX. század utolsó éveiben a Millennium lázában égő fővárosba betette a lábát. A sosem volt otthonom, családom talán onnan ered, mikor legfiatalabb gyerekként megszőkött otthonról számos testvére csokrából, legkisebbként.

Szülővárosában, Nyíregyházán, hol október 16-17-én tartottak két Krúdy emléknapot, csak két éve posztumusz díszpolgár.

A Kéhli-törzshelyű Krúdy Gyula Irodalmi Kör ellenben nem csupán az író emlékét őrzi, hanem az irodalmon kívül egyéb művészeti ágakat is patronál. Színészek, zenészek, képzőművészek állandó vendégei a Krúdy Szalonnak. Legutóbb fotókiállítást rendeztek Krúdy és Óbuda korabeli fényképeiből. Az író fiatalkori képe még a XIX. századi stúdiókban, az úgynevezett fényírdákban készült. Az egyik művészi portré úgy megtetszett Simon M. Veronika festőművésznek, hogy megfestette; az öregkori Krúdyt pedig Koncz Eta vitte vászonra. Érdekes és szokatlan találkozása ez a képzőművészetnek és a fotográfiának.

– Gyuszi bácsi, megyünk! – kurjantott fel egy részeg, hórihorgas, szíjas alak a Fő-téri szoboravatás után, s tűnt is kétes léptekkel a klasszicista palota, önkormányzat épülete mögötti utcában a Selyemgombolyító irányába. Hiába követtem, mint régi riporter, hogy bőgte

okát kérdezzem. Egyszerűen eltűnt.

Talán a lábas házak panel erdejében? Mert „Óbudán még a Halál is részegen jár”...

Álomszerűsége, zeneisége, képgazdagsága – egyedülálló. Simogató, muzsikáló hangja azonban ne tévesszen meg bennünket, súlyos mondanivalókat takar az. Hatvány Lajos állapította meg róla igen találóan: Krúdy, biedermeierbe csomagolt bomba.”

Krúdy 1930. január 18-án Baumgarten-díjat kapott, de akkor már nagyon el volt adósodva. Ekkortájt kapott 250 fontot ajándékba angliai tisztelőjétől, a sajtómágnás Rothermere lordtól. 1932 júniusában hitelezői mégis csődeljárást kezdeményeztek ellene, ekkor vagyontalansági esküt tett. Nyár végén kórházba került. Szíve, gyomra, mája kezdtek felmondani a szolgáltatást. 1933 tavaszán nemcsak az egészsége rosszabbodott. Kilakoltatási végzést kapott, villanyát is kikapcsolták.

Lakbérhátraléka 360 pengőre rúgott. Fizetni nem tudott, végrehajtották zaklatták. Május 11-én, halála előtti napon még egy üveg bort kívánt. Meghagyta reggel 10-kor keltsék fel, mert ismét be akar menni a miniszterelnökségre. Előző nap is ott járt a sajtóosztályon. Zsuzsa asszony pontban tízkor benyitott hozzá. Krúdy viaszsárga arccal feküdt az ágyon. A család barátja, a szomszédban lakó dr. Boér Kálmán megállapította, az író vagy egy órával azelőtt kaphatott szívbénulást. Rövid haláltusa volt, úgyszólván semmit sem szenvedett.

„Talán mindenütt voltam, bálban és temetésen, erdőben és vízparton, bűnben és erényben. Sokat utaztam, most elfáradtam” – suttoghatta maga elé a csodahajósa, Szindbád szavaival.

Temetésén a „hivatalos” Magyarország nem képviseltette magát.